

УДК 811.161.1'243'38:378.147

ФРЕЙМОВИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

*Лагута Т.М., канд. філол. наук,
Вержанська О.М., канд. філос. наук (Харків)*

У статті теоретично обґрунтовано значущість застосування фреймового підходу на заняттях із мовознавства у групах іноземних студентів-філологів. Проаналізовано досвід використання фреймів під час навчання наукового мовлення. Створено й застосовано понад 20 фреймів до основних понять лінгвістики. Обґрунтовано необхідність подальшої розробки фреймів і включення їх до курсу «Вступ до мовознавства» для іноземних студентів-початківців.

Ключові слова: іноземний студент-філолог, мовознавство, наукове мовлення, фрейм, фреймове подання знань.

Лагута Т.Н., Вержанская О.Н. Фреймовый подход к обучению иностранных студентов-филологов. В статье теоретически обоснована значимость применения фреймового подхода на занятиях по языкознанию в группах иностранных студентов-филологов. Проанализирован опыт использования фреймов при обучении научной речи. Созданы и применены более 20 фреймов к основным понятиям лингвистики. Обоснована необходимость дальнейшей разработки фреймов и включения их в курс «Введение в языкознание» для иностранных студентов начального этапа обучения.

Ключевые слова: иностранный студент-филолог, научная речь, фрейм, фреймовое представление знаний, языкознание.

Laguta T.M., Verzhanska O.M. Frame Approach to Teaching Foreign Students-Philologists. The importance of using a frame approach at linguistics classes in groups of foreign students-philologists has been proved theoretically in the article. The experience of using frames while teaching scientific speech has been analyzed. More than 20 frames to the basic concepts of linguistics have been created and implemented. The necessity of further development of the frames and their inclusion in the course "Introduction to Linguistics" for foreign students at the initial stage of training has been proved.

Key words: foreign student-philologist, frame, frame representation of knowledge, linguistics, scientific speech.

Курс «Вступ до мовознавства» посідає особливе місце в системі дисциплін, що вивчають іноземні студенти-філологи на підготовчому факультеті у ВНЗ. Значення цього курсу обумовлене тим, що він подає студентам відомості принципової важливості, на яких будується подальше вивчення ними будь-якої мовної дисципліни. Цей курс забезпечує майбутнього філолога знанням основних положень мовознавства, розумінням головних категорій і понять лінгвістичного дослідження, сприяє розвитку вмінь і початкових навичок спостереження та самостійного аналізу мовного матеріалу. Крім лінгвістичної освіти, що здобуває студент-філолог під час вивчення курсу «Вступ до мовознавства», до кінця навчання на підготовчому факультеті іноземний студент має оволодіти необхідним рівнем професійного мовлення: розуміти наукові тексти, виділяти головну інформацію, будувати власні висловлювання згідно з нормами фахового мовлення. На нашу думку, досягненню зазначених результатів може сприяти використання фреймів під час вивчення будь-якої дисципліни, зокрема під час вивчення курсу «Вступ до мовознавства».

Об'єктом нашого дослідження є *фрейми*, що ми розробили й використовували під час вивчення іноземними студентами-філологами курсу «Вступ до мовознавства» (22 теми, автори – Селіверстова Л.І., Лагута Т.М.), а також навчання студентів фахового мовлення російської мови. **Мета роботи** полягає в характеристиці *фрейма*, у теоретичному уточненні цього поняття, оскільки, незважаючи на пильну увагу й зацікавлення науковців *фреймом*, активне використання цього терміна в лінгвістичних дослідженнях, слід визнати, що поняття *фрейм* ще не має повного й однозначного тлумачення. Визначення, що існують на сьогодні, не охоплюють усіх ознак, аспектів цього явища. У сучасній лінгвістиці також відсутня чітка методика вивчення *фрейма*. Свідченням цього є низка питань, що по-різному, неоднозначно розглядаються дослідниками. У працях [1; 2; 4–6], де науковці оперують поняттям *фрейм* об'єктом дослідження стають різноманітні мовні явища: вчені аналізують фрейм, утворений лексичними одиницями, згрупованими за понятійною єдністю; з метою створення системних словників, що відображають мовну реалізацію концептуальної моделі терміносистеми, досліджують термінологію; особливу увагу

приділяють вивченню ролі фрейма під час комунікації; фреймовий підхід застосовується до перекладу, що виражається у спробах описати реальні розумові операції в мозку перекладача під час перекладу тощо.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена пошуком ефективних шляхів підвищення рівня фахових знань, професійної мовленнєвої культури, а також розвитку навичок науково-дослідницької діяльності іноземних студентів-філологів під час вивчення курсу «Вступ до мовознавства».

Огляд теоретичної літератури з вивчення *фрейма* [1; 2; 4–6] дозволив з'ясувати, що в когнітивній лінгвістиці існує два підходи до цього поняття: фрейм як структура знання і фрейм як структура подання знання. З одного боку, фрейм розглядають як частину когнітивної системи людини, з іншого боку – фрейм є засобом, інструментом подання когнітивної структури [4: 76].

У буквальному перекладі з англійської мови *фрейм* означає *рамка, каркас*.

Термін *фрейм* має різні визначення, оскільки ним послуговуються різні науки. *Фрейм* у соціальних і гуманітарних науках (у соціології, психології, кібернетиці, лінгвістиці та ін.) – це стійка структура, когнітивне утворення, схема репрезентації. Це смислова рамка, яку використовує людина для розуміння чогось і дій у межах цього розуміння; це модель абстрактного образу, мінімально можливий опис сутності певного об'єкта, явища, події, ситуації, процесу [1; 2; 4–6].

Фреймовий підхід – це спосіб організації уявлень, що зберігаються в пам'яті. У педагогіці фахівці розуміють такий підхід як упорядкування структури навчального матеріалу.

Засновником фреймової гіпотези вважають американського науковця Марвіна Мінського (70-ті роки ХХ ст.), який вивчав проблеми штучного інтелекту й моделював на комп'ютері різні здібності людини. Фреймом він назвав початкове уявлення, попереднє знання людини про предмет. Фреймовий підхід можна застосувати й до організації навчальної інформації. Так, студент володіє певними уявленнями, знаннями про будь-яке поняття, об'єкт і, за потреби, може дістати ці знання з глибин своєї пам'яті. Процес розуміння завжди супроводжується «згортанням», тобто інформація потрапляє до пам'яті у «згорнутому» вигляді, забезпечуючи економне розміщення

бази знань у свідомості. У цьому й полягає сутність фреймової організації знань. Принцип фреймового подання відомостей сприяє засвоєнню великих обсягів інформації за той самий, раніше визначений, термін навчання завдяки смисловій компресії, або стиску, навчальних знань. Сутність фреймового підходу полягає в одночасному «згортанні» інформації та її мовному вираженні. Завдяки фреймовому структуруванню нова інформація складається у схеми-опори, моделі, таблиці, а презентація знань у згорнутому вигляді підвищує ефективність, швидкість засвоєння, розуміння та запам'ятовування нової інформації. Фреймова модель подання знань становить психологічну модель пам'яті людини. Вона ґрунтується на положенні про сприйняття дійсності через зіставлення наявних у пам'яті фреймів, кожен із яких пов'язаний з конкретним концептуальним об'єктом у пам'яті й інформацією зі світу дійсності.

Поняття *фрейма* часто застосовують у сучасній зарубіжній психології та аналітичній філософії. Психологи й філософи розглядають його як унікальний конструкт, що дозволяє виявити тісні змістові міждисциплінарні зв'язки між науками, пов'язаними з дослідженнями психологічних і мовних особливостей сприйняття й породження мовлення, зберіганням інформації. Ж.В. Ніконова розглядає *фрейм* як унікальну структуру репрезентації досвідного когнітивного знання людини, що поєднує сферу когнітивного й мовного під час мовленнєвої діяльності. Вихідною точкою в цьому випадку є той факт, що, на відміну від інших типів когнітивних одиниць (наприклад, поняття, образу тощо), *фрейм* становить смисловий каркас майбутнього висловлювання (*переклад наш – Т.Л., О.В.*) [6: 224]. Отже, будь-яке поняття, що є результатом розумової діяльності, можна подати у вигляді фрейма, і навпаки, зворотний процес спостерігається у випадку декодування мовлення, коли фреймова структура розгортається у відповідні образи й поняття. Стосовно освітнього процесу *фрейм* розглядають як періодично повторювану навчальну інформацію, подану у вигляді схеми, таблиці, алгоритму, структури, тобто у зручній для образного сприйняття студентів формі [6: 226]. Цей каркас можна застосувати до подальших тем, розділів. Науковці зауважують, що в механізмі розумової діяльності під час навчання із застосуванням фреймів слід урахувувати такі моменти: у довготривалій пам'яті людини зберігається великий набір систем

фреймів, які людина використовує, наприклад, у розпізнаванні зорових образів; під час зустрічі з новою ситуацією в пам'яті активізується такий фрейм (або система), що найбільше відповідає гіпотезі про цей об'єкт, що й забезпечує велику швидкість його розпізнавання й осмислення; коли не вдається знайти необхідний фрейм, то «відбувається пристосування найкращого виявлення фреймів до реальної картини, і він запам'ятовується для подальших застосувань» (*переклад наш – Т.Л., О.В.*) [2: 53].

Отже, як зауважують дослідники, *фреймам* для подання знань властиві такі ознаки: стереотипність, повторюваність, наявність рамки (межі), можливість візуалізації, ключові слова, універсальність, скелетна форма (каркас «із порожніми вікнами»), асоціативні зв'язки, фіксація аналогій, узагальнень, правил і принципів. Фрейми містять узагальнені знання, тому їхня кількість вираховується одиницями, вони легко розміщуються в довготривалій пам'яті [2: 158].

Фреймові схеми належать до засобів навчання, що виконують функції кодування, заміщення, моделювання, предметного співвіднесення інформації.

Процес «згортання» інформації вимагає високого рівня розуміння тексту, а також володіння способами подання стиснутої інформації у вигляді фреймових моделей і схем. Починаючи тлумачити текст, студент активізує певну контурну схему, у якій багато позицій (науковці називають їх «слоти»); пізніші епізоди тексту заповнюють ці прогалини. Наприклад, під час вивчення теми «*Что изучает фонетика?*» (приклади наведені з курсу «Вступ до мовознавства» для іноземних студентів-філологів; матеріали курсу створені авторами Селіверстовою Л.І., Лагутою Т.М.) після ознайомлення з лексикою та текстом, поданими під час заняття, ми запропонували студентам заповнити фрейм, що розкриває поняття *фонетики*, зокрема об'єкта її вивчення. У фреймі було подано різні мовні одиниці. Фонетичні одиниці слід було позначити знаком + (*плюс*), а решту – знаком – (*мінус*). Головну інформацію з прочитаного тексту можна подати для студентів у вигляді матриці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Фонетика изучает

1. Буквы	–
2. Звуки	+
3. Фонемы	+
4. Слова	–
5. Слоги	+
6. Ударение	+
7. Предложение	–
8. Интонация	+
9. Пауза	+
10. Лексика	–
11. Части речи	–
12. Части слова	–

Під час вивчення теми «Синтаксические функции слов» можна запропонувати студентам таблицю з порожніми стовпчиками, куди після прочитання тексту вони послідовно записують потрібну інформацію, дописуючи, наприклад, питання до членів речення, способи їх вираження тощо. Наприклад, фрейм про члени речення може виглядати так:

Таблиця 2

Признаки → Функция ↓	Главный/ второсте- пенный	Грамма- тически зависимый/ независимый	Значение	Вопросы	Способ выражения
1. Подле- жащее	главный	независимый	предмет, лицо	Кто? Что?	Сущест- вительное, место- имение, числитель- ное, инфи- нитив
2. Сказу- емое					
3. Допол- нение					
4. Опреде- ление					
5. Обстоя- тельство					

Межі фрейма рухомі. Він може приховувати частину інформації або інформація може не повною мірою заповнювати фрейм. Фрейм можна доповнити конкретними мовними прикладами чи заповнити порожні слоти з опорою на мовний матеріал. Можна застосувати ще й такий різновид фрейма, як текст із неповною або неправильною інформацією. Наприклад, «Глагол – это служебная часть речи, которая обозначает предмет и отвечает на вопросы *кто? что делать? как?*» У цьому випадку слова – це слоти, частина з яких потребує заміни. Під час поновлення цього фрейма доцільним є звернення до конкретного мовного матеріалу, наведення практичних прикладів.

Зауважимо, що під час використання фреймів на заняттях викладач має чітко розуміти, які навчальні завдання він має на меті розв'язати за допомогою цього фрейма; які засоби допоможуть це зробити. Також важливо забезпечити мінімізацію наведеної інформації. Зазначимо, що фрейм може містити інформацію недостатню чи надлишкову, аби студенти займалися «розумовою гімнастикою». Серед переваг використання фреймів можна назвати такі: ефективне засвоєння навчального матеріалу, оптимальна організація самостійного отримання нового знання студентами; фреймове подання теоретичного знання пов'язане з його практичним застосуванням; фрейм допомагає студентові швидше засвоювати курс без механічного завчання.

Висновки. Ми дійшли висновку, що принцип фреймового подання знань доцільно використовувати під час вивчення базових понять і явищ лінгвістики у групах іноземних студентів-філологів. Застосований підхід дозволяє акцентувати увагу студентів на вивченні нових понять і знань, представлених у певний спосіб. Як наслідок, збільшився обсяг отриманих знань без збільшення навчального часу.

Працюючи з фреймами, студенти виконують роботу логічного, аналітичного, пошукового, дослідницького характеру; здобувають навички професійного спілкування, дослідницької діяльності, вміння аналізувати здобуту інформацію, вміння узагальнення, вміння робити логічні висновки тощо.

Застосування фреймів на заняттях з іноземними студентами-філологами дозволяє ефективно засвоювати навчальний матеріал, за обмежений термін сформулювати базисний поняттєвий апарат,

розвивати вміння розуміти фахове мовлення й будувати власні висловлювання відповідно до наукових норм, формувати системне мислення. Результати упровадження запропонованої методики доводять, що навчання з опорою на фрейм забезпечує формування комунікативних умінь, знань, досвіду науково-дослідницької діяльності, посилює ефективність навчання, оскільки стимулює мотивацію та підтримує зацікавлення студентів.

Перспективи подальших наукових досліджень ми бачаємо в удосконаленні принципів розробки й використання фреймів, а також у створенні методичних матеріалів, навчального посібника з курсу «Вступ до мовознавства» (із залученням розроблених фреймів) для іноземних студентів-філологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Концепт и значение слова / Н.Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 25–36.
2. Гурина Р.В. Фреймовое представление знаний / Р.В. Гурина, Е.Е. Соколова. – М. : НИИ Школьных технологий, 2005. – 176 с.
3. Климанова Л.Ф. Русский язык / Л.Ф. Климанова. – М. : Просвещение, 2012. – 125 с.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М. : Просвещение, 1997. – 152 с.
5. Никитин М.В. Развернутые тезисы о концептах / М.В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53–64.
6. Никонова Ж.В. Основные этапы фреймового анализа речевых актов / Ж.В. Никонова // Вестник Нижегород. ун-та им. Н.И. Лобачевского. – 2008. – № 6. – С. 224–228.
7. Реформатский А.А. Введение в языковедение : учебник для вузов / А.А. Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 536 с.